

УДК 336.225.6

**Іванов Ю. Б.
Бережна Ю. В.**

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: СУТНІСТЬ ТА УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Розкрито проблеми визначення сутності податкової безпеки в Україні з точки зору різних рівнів її забезпечення. Сформульовано поняття "національна податкова безпека". Обґрунтовано умови відповідності елементів податкової системи України вимогам забезпечення національної податкової безпеки.

Аннотация. Раскрыты проблемы определения сущности налоговой безопасности в Украине с точки зрения разных уровней ее обеспечения. Сформулировано понятие "национальная налоговая безопасность". Обоснованы условия соответствия элементов налоговой системы Украины требованиям обеспечения национальной налоговой безопасности.

Annotation. The problems of determination of essence of tax safety in Ukraine are exposed from the point of different levels of its providing. The concept "national tax safety" is formulated. The terms of accordance of elements of the tax system of Ukraine to the requirements of providing national tax safety are grounded.

Ключові слова: податкова система, національна податкова безпека, податкова безпека платника податку, регіональна податкова безпека, міжнародна податкова безпека.

Ураховуючи незамінну роль податків у забезпеченні національної економічної безпеки на даному етапі розвитку нашого суспільства актуальним є питання визначення сутності та умов забезпечення податкової безпеки.

Аналіз існуючої вітчизняної та зарубіжної наукової літератури дає підстави говорити про відсутність системного підходу до визначення поняття "податкова безпека". Адже, переважна більшість науковців досліджує питання податкової безпеки мікрорівня. Проблеми забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання та ролі податкового впливу у ньому започатковано ще у роботах А. Сміта, Д. Рікардо, У. Петті, Дж. Кейнса. Нині вони знайшли своє продовження у працях М. Азарова, О. Барановського, О. Василика, В. Гейця, О. Данілова, М. Денисенка, О. Десятнюк, В. Загорського, В. Захожі, О. Захарова, І. Золотько, О. Кириченка, А. Крисоватого, Я. Литвиненка, І. Лютого, В. Мельника, В. Опаріна, А. Соколовської, А. Сухорукова, Д. Тихонова та інших вчених. До того ж науковці, досліджуючи проблему податкової складової забезпечення економічної безпеки в масштабах країни, розглядають оподаткування як засіб вилучення коштів з економіки й передачі їх на різні бюджетні потреби. Зокрема, А. Сухоруков приводить визначення, де фінансова безпека – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань [1]. І, таким чином, податкова система виступає лише сполучною ланкою між економікою й бюджетною системою (функцією, що здійснює перенос засобів з економіки в дохідну

частину бюджету). Такий підхід ігнорує регулятивний потенціал оподаткування в дослідженні податкової складової забезпечення національної економічної безпеки.

Метою статті є обґрунтування сутності та умов забезпечення національної податкової безпеки в Україні.

Визначаючи сутність поняття "податкова безпека" необхідно враховувати роль і місце податків у забезпеченні національної економічної безпеки через реалізацію їх фінансової та регулюючої функцій. Виходячи з цього податкову безпеку варто розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на забезпечення всіх її складових: інноваційно-технологічної, інвестиційної, енергетичної, сировинно-ресурсної, продовольчої, соціальної, експортної, імпоротної та міжнародно-інтеграційної безпеки.

У сучасній науці відсутнє не лише загальноприйняте визначення, а й єдине розуміння сутності безпеки. Зокрема, В. Похилук вважає, що безпека – це такий стан об'єкта безпеки, що забезпечується її суб'єктами, при якому досягається загальний добробут, стійкість функціонування і захищеність об'єкта за рахунок запобігання або нейтралізації негативного впливу деструктивних чинників [2].

Отже, явище податкової безпеки доцільно розглядати з точки зору різних рівнів її забезпечення.

При аналізі національної економічної безпеки виділяють передусім три важливі складові [2]:

економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Виходячи з цього, на думку авторів, національну податкову безпеку можна визначити як такий стан податкової системи, який характеризується стійкістю і стабільністю всіх її елементів, що передбачає спроможність захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, можливість реалізації і розвитку податкового потенціалу країни, ефективне використання конкурентних переваг податкової системи в умовах глобалізації.

У рамках національної податкової безпеки доцільно розглядати також податкову безпеку мікрорівня як неодмінну умову її забезпечення.

У сучасній науковій літературі достатня увага приділяється впливу податків на забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Але в той же час слід зазначити, що при розгляді питання податкової безпеки мікрорівня, а саме визначення сутності цього поняття найбільш правильним підходом доцільно вважати точку зору Д. Тихонова, який визначає податкову безпеку платника податку як систему мінімізації ризиків платника податку, що виникають у результаті дій щодо сплати й оптимізації податків [3].

Дійсно, розглядаючи коло платників податків як складову частину суб'єктного складу податкової системи країни, можна дійти висновку, що не всі з них є суб'єктами господарювання, адже згідно зі ст. 55 Господарського кодексу [4], суб'єктами господарювання є: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу, державні, комунальні та інші підприємств-

ва, створені відповідно до Господарського кодексу; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані підприємцями відповідно до закону.

А згідно зі ст. 1 Закону [5], платники податків – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності, чи не мають такого статусу, на яких згідно із законами покладено обов'язок утримувати та/або сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Отже, розглядати податкову безпеку мікрорівня на основі діяльності лише суб'єктів господарювання було б не зовсім правильним, оскільки такий підхід залишає поза увагою вагомий частину платників податків. З огляду існуючих тенденцій, це є істотною проблемою, адже переорієнтація на посилення фіскальної значимості оподаткування фізичних осіб на даному етапі розвитку розглядається вітчизняними науковцями як один з пріоритетних напрямів реформування податкової системи України.

Важливо зауважити, що як національна податкова безпека, так і податкова безпека мікрорівня, певний час можуть забезпечуватись окремо або навіть за рахунок одна одної. Водночас у стратегічному плані це – не лише взаємопов'язані, а й неподільні поняття. Виходячи із завдань фіскальної політики держава зацікавлена у збільшенні загальної суми податків та зборів, які надходять до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів. Інтерес платників податків, навпаки, полягає в мінімізації витрат, пов'язаних з погашенням податкових зобов'язань, тому лібералізація оподаткування об'єктивно сприяє зміцненню фінансового стану платників податків. Завданням державної податкової політики є встановлення такого оптимального рівня й умов оподаткування, які забезпечують баланс інтересів держави й платників шляхом створення дієвої системи мотивації останніх [6].

Аналіз соціально-економічної ситуації показує, що причини загроз національній податковій безпеці мають яскраво відбитий регіональний характер. Усі вони – як-от падіння обсягів промислового виробництва або безробіття, високий рівень заборгованості із заробітної плати, пенсій та соціальних виплат, слабка захищеність вітчизняних товаровиробників тощо – регіонально диференційовані. Тому подальший соціальний та економічний розвиток суспільства залежить від чіткої регіональної політики країни, до основоположних принципів якої мають бути включені вимоги щодо забезпечення регіональної податкової безпеки. Виходячи з цього, окремого розгляду потребує ще один рівень податкової безпеки – регіональний.

Як зазначає В. Мельник, у XXI ст. людство об'єктивно обрало глобалізацію домінуючою моделлю економічного розвитку сучасної цивілізації. У зв'язку з цим уже постають нові проблеми, пов'язані із забезпеченням збереження культури окремих народів, національної ідентичності їх окремих представників, колективної безпеки країн тощо, що приводить до зростання потреб сучасної держави у фінансових ресурсах у зв'язку з розширенням спектра її функцій. Приєднання до міжнародних організацій і колективних наднаціональних структур, членами яких уже є ряд розвинених держав, диктує необхідність досягнення й забезпечення підвищених соціальних стандартів життя. Тобто варто очікувати подальшого посилення ролі податків як перерозподільного механізму [7]. З огляду на це, існує об'єктивна необхідність визначення міжнародного рівня податкової безпеки.

Таким чином, дослідження питання податкової безпеки потребує комплексного підходу, в рамках якого варто розглядати різні рівні її забезпечення: податкова безпека платника податку, регіональна, національна та міжнародна

податкова безпека (рисуюнок). При цьому, важливо, що ці поняття є взаємопов'язаними та взаємообумовленими.

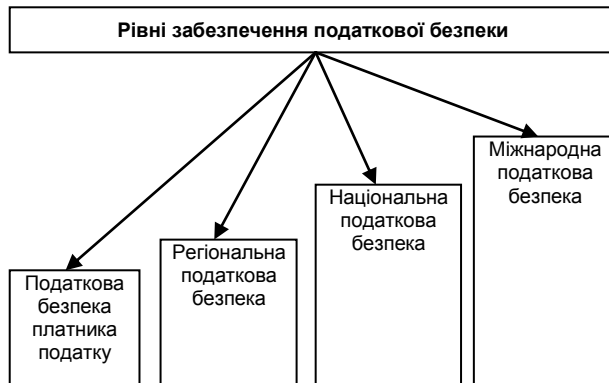

Рис. Рівні забезпечення податкової безпеки

Дослідження національної податкової безпеки як відповідного стану всіх її елементів потребує системного підходу, адже одним з критеріїв наукового підходу до створення податкової системи визначених у літературі є саме системність [8]. Система – це сукупність взаємозалежних елементів, що постійно перебуває в динаміці (функціонуванні й розвитку). Системність є принципово важливою ознакою відповідного рівня зрілості оподаткування [8].

Податкову систему варто розглядати як частину фінансової системи держави, яка є упорядкованою системою всіх податкових явищ, що функціонують і взаємодіють у суспільстві (податкові норми, податкова культура, податкові відносини, суб'єкти податкових відносин, інтегративні зв'язки всіх підсистем). У свою чергу "система оподаткування" є нормативною підсистемою податкової системи держави.

Отже, визначення умов відповідності податкової системи України вимогам забезпечення національної економічної і, зокрема, податкової безпеки доцільно здійснювати виходячи з оцінки кожного з її структурних елементів.

Таким чином, можемо визначити умови, що стосуються елементів податкової системи держави та впливають на забезпечення національної податкової безпеки:

відповідність суб'єктного складу податкової системи: ефективність діяльності органів державної податкової служби та інших контролюючих органів; високий рівень регіональної податкової безпеки та податкової безпеки окремих платників податків; інституціональні чинники державотворення в Україні засновані на принципах правової держави;

відповідність системи оподаткування напрямам державної податкової політики, що визначається ефективною реалізацією функцій податків;

високий рівень податкової культури;

правовий характер податкових відносин;

висока ефективність інтегративних зв'язків всіх підсистем функціонування податкової системи суспільства, що відображається відповідними показниками.

Забезпечення національної податкової безпеки України потребує дотримання всіх без виключення умов відповідності елементів податкової системи вимогам забезпечення національної економічної і, зокрема, податкової безпеки.

Література: 1. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навч. посібн. / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с. 2. Похилук В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки : монографія / В. В. Похилук. – Полтава : РВВ ПУСКУ,

2008. – 403 с. 3. Тихонов Д. Н. Основы налоговой безопасности / Д. Н. Тихонов. – М. : Аналитика-Пресс, 2002. – 224 с. 4. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 5. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами" від 21 грудня 2000 р. № 2181-III (зі змінами і доповненнями) // Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів / укл. Ю. Б. Іванов, Л. М. Карпов. – 3-ге вид., перероб. та доп. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – С. 47–94. 6. Іванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія / Ю. Б. Іванов, О. Л. Єськов. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 328 с. 7. Мельник В. Н. Государство и налоги: взаимообусловленность функционирования и развития / В. Н. Мельник // В монографии "Налогообложение: проблемы науки и практики". – Харьков : ИД "ІНЖЭК", 2006. – С. 109–125. 8. Основы налогообложения : учебн. пособ. / Ю. Б. Іванов, А. Н. Тищенко, Е. В. Давыскиба, О. Г. Зима. – Харьков : ИД "ІНЖЭК", 2008. – 280 с. 9. Опарин В. М. Проблемы гармонизации налоговой системы Украины / В. М. Опарин // В монографии "Налогообложение: проблемы науки и практики". – Харьков : ИД "ІНЖЭК", 2006. – С. 62–89. 10. Проблеми розвитку податкової політики України та оподаткування : монографія / за заг. ред. проф. Ю. Б. Іванова. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції
31.03.2010 р.

УДК 336.761:347.7(477)

Сердюков К. Г.

СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ УЧЕТНЫХ ОПЕРАТОРОВ ФОНДОВОГО РЫНКА В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ ОСНОВНЫХ ПОЛОЖЕНИЙ ЗАКОНА УКРАИНЫ "ОБ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ"

Аннотация. Проанализированы проблемы, связанные с осуществлением процедуры перехода рынка ценных бумаг к бездокументарной форме именных акций. Предложены формы и методы реализации основных положений Закона "Об акционерных обществах" для акционерных обществ, осуществляющих перерегистрацию в публичные и частные АО. Сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений к существующим правовым нормам, позволяющие избежать негативных последствий трансформации рынка ценных бумаг.

Анотація. Проаналізовано проблеми, які пов'язані зі здійсненням процедури переходу ринку цінних паперів до бездокументарної форми іменних акцій. Запропоновано форми та методи реалізації основних положень Закону "Про акціонерні товариства" для акціонерних товариств, які здійснюють перереєстрацію до публічних та приватних АТ. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до існуючих правових норм, які дозволяють запобігти негативних наслідків трансформації ринку цінних паперів.

Annotation. The problems concerning the procedure of realization of transition from securities market to paperless nominal shares are analyzed. The forms and methods of implementation of the key provisions of the Law "About Joint-Stock Companies" for joint-stock companies carrying out the re-registration into public and private joint-stock companies are offered. The offers of amendments and supplements to existing legal regulations that allow to avoid the unfavorable consequences of securities market transformation are formulated.

Ключевые слова: Национальная депозитарная система, бездокументарные ценные бумаги, регистратор, Закон Украины "Об акционерных обществах", фондовый рынок.

Закон Украины "Об акционерных обществах" является по своему характеру революционным, так как изменяет форму существования акций хозяйственных обществ. С 29 октября 2010 года фондовый рынок должен принимать к хранению и обращению только бездокументарные акции, а эмитенты именных акций: публичные и частные акционерные общества, должны обеспечить их дематериализации. В связи с этим возникает огромное количество теоретических и практических вопросов, на основные из которых осуществляется попытка дать ответ в данной статье.

А именно:

1. В чем основная причина устранения дуализма форм существования акций и является ли данная мера своевременной?
2. Как отразится действие Закона на структуре Национальной депозитарной системы?
3. Какова стратегия выживания или ухода с фондового рынка регистраторов ценных бумаг?
4. Какие существуют основные риски процесса трансформации фондового рынка к бездокументарным ценным бумагам?

Основные социально-экономические функции, которые выполняет рынок ценных бумаг, следующие:

- привлечение относительно недорогих инвестиций с помощью открытой подписки на акции;
- фиксация прав собственности на корпоративные ценные бумаги;
- обеспечение возможности получения дохода за счет активных фондовых операций;
- осуществление государственных и местных займов путем выпуска, соответственно, государственных и муниципальных ценных бумаг;
- обеспечение занятости части населения за счет привлечения к профессиональной деятельности на фондовом рынке.

Напомним, что приватизация в Украине осуществлялась путем продажи и безоплатной передачи в собственность исключительно документарных ценных бумаг. Постприватизационные акции составляли и составляют огромную долю рынка и определяют его характер как рынка документарных ценных бумаг, а значит рынка, который из-за своей устаревшей структуры не может выполнять две основные функции: активное привлечение инвестиций для предприятия и возможность масштабной деятельности инвесторов на фондовых биржах.

Невозможность не вытекает из-за каких-то исключительных качеств документарных ценных бумаг. Она заложена законодателем, создавшим искусственные ограничения, давно препятствующие развитию фондового рынка.

Мировые тенденции развития рынка ценных бумаг направлены на минимизацию документооборота в физической форме, связанного с хранением и перемещением ценных бумаг, упрощением и стандартизацией процедуры документального оформления сделок по ценным бумагам.

К ценным бумагам в Украине, существующим в документарной форме, тесно привязан сертификат акций,